

ANKARAD, 2024; 5(9): 1-14	ankaradergisi06@gmail.com
e-ISSN: 2717-9052	DOI: 10.53838/ankarad.1484644

Araştırma Makalesi / Research Article

**RUSYA'DA KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT
BİLİMİNİN DÜNÜNE VE BUGÜNÜNE GENEL BİR
BAKIŞ***

Lada AKSÜT**

Öz: Karşılaştırmalı edebiyat bilimi günümüzde Rusya'da filoloji alanında en çok ilgi duyulan disiplinlerden bir tanesidir. Bu bilim dalı ulusal edebiyatların farklılıklarıyla benzerlikleri ve aralarındaki bağları tespit etmektedir. Rusya'da karşılaştırmalı edebiyat bilimi bugüne kadar yaklaşık yüz elli yıllık bir gelişim süreci geçirmiştir. Avrupa kökenli olup Rusya'da temeli XIX. yy.da atılmış olan karşılaştırmalı edebiyat bilimi, alanında önemli kişilerin etkisiyle şekillenmiştir. Bunlardan biri Rus dilbilimci F. İ. Buslayev'dir. Ancak karşılaştırmalı edebiyat biliminin temelini oturtan asıl kişi A. N. Veselovskiy olmuştur. Veselovskiy, kendi buluşu olan bir yöntemle farklı kültürleri temsil eden edebiyat eserlerini karşılaştırmıştır. Sovyet bilim insanları V. M. Jirmunskiy ve M. P. Alekseyev bu yöntemi geliştirmiş ve çalışmalarıyla önemli katkılarda bulunmuşlardır. Diğer bilim insanlarının da alandaki çalışmalarıyla bu disiplin Rusya'da özgün özellikler kazanmıştır. Rusya'da son dönemlerde bu alanda yapılan çalışmalarda, küreselleşmenin de etkisiyle değişimler gerçekleşmiştir. Bu bağlamda son dönem bilim insanları ihtiyaç duyulan yeni terminolojiye ve araştırma yöntemlerinin güncellenmesi üzerine çalışmalar yürütmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı edebiyat bilimi, Filoloji, Veselovskiy, Jirmunskiy, Alekseyev.

* Bu çalışma "100. YILDA ULUSLARARASI TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR KONGRESİ"nde (17-19 KASIM 2023) özet olarak sunulmuş, tam metni genişletilerek makaleye dönüştürülmüştür.

** Dr., Çankaya Üniversitesi, Yabancı Diller Bölümü, Modern Diller Birimi.
ORCID NO: 0000-0002-3448-4117

A GENERAL LOOK AT THE PAST AND CURRENT OF COMPARTIVE LITERATURE SCIENCE IN RUSSIA

Abstract: Comparative literature is one of the most popular disciplines in the philology in Russia today. This science discipline determines the differences, similarities, and connections between national literatures. Up today the comparative literature has undergone a hundred fifty-year development process. Comparative literature, which was founded in Europe, came to Russia in the 19th century and was shaped by important literary scholars. One of these scholars was the Russian linguist F. I. Buslayev. However, it was A.N.Veselovskiy who has laid the foundations of the comparative literature science. Veselovskiy compared the literary works from different cultures, using the method he has invented. Soviet scientists V. M. Zhirmunsky and M. P. Alexeyev have further developed this method and significantly contributed to this subject by means of their studies. Also by studies of other scientists in this field, this discipline gained some genuine properties in Russia. In recent years some changes, subjected to the globalization effects have been observed in the studies conducted in this field in Russia. In this context, currently the scientists are making research, related to the new terminology, and updating research methods.

Keywords: Comparative literature, Philology, Veselovskiy, Jirmunskiy, Alekseyev.

Extended Abstract: Comparative literature is one of the main branches of literary studies together with literary theory and criticism and contemporary philology. Comparative Literature science, which researches the formation and development periods of literature studies and examines the literary and cultural connections, relationships, differences, and similarities among different nations' literatures, was born in Europe and began to be studied in Russia in the 19th century. Nowadays the Russian comparative literature science, which is accepted to be a very important discipline in the world, have come to these positions due to the contributions of important scholars of this branch. The initial studies in comparative literature in Russia started by the Russian linguist Fyodor Ivanovich Buslaev (1818-1897) in the 19th century. But Aleksandr Nikolayevich Veselovsky (1838-1906) was the scientist who formed comparative literature as a separate discipline. Veselovsky, a student of Buslaev, adopted his methods and marked a new era in the field of comparative literature in Russia by benefiting from his mentor's knowledge and experience. Veselovsky is accepted to be the father of "historical poetics" (istoricheskaya poetika) which is a branch of philology

that studies the formation and development processes of literary works and literary movements. He began to study the folkloric and literary works by using a method called a "comparative historical method" (sravnitelno-istoricheskii metod) which was developed by him. "Comparative historical method" is the method, which identifies the genetic relatives and common formations among different phenomena based on the examination and explanation of various facts and similarities observed among them. The purpose of this method is to identify both the interaction of literatures and the laws governing the development of literature within the socio-cultural development of societies. Veselovsky also studied the Italian Renaissance, Western and Russian Romanticism, Medieval literature, literary theory, and poetics. Viktor Maksimovich Zhirmunsky (1891-1971), a prominent Soviet-era scholar, who had made significant contributions to linguistic and literary sciences and had been awarded the title of professor by the Soviet Union Academy of Sciences in 1891, and also received a doctorate from Oxford and several other foreign universities, applied and developed the literary work examination method of Veselovsky. Zhirmunsky, who defined the basic principles of Soviet literary science research methods, benefited from the experiences globally achieved in this field until then. In his speech on the subject "Comparative Literature and the Problem of Interliterary Influence" (Sravnitelnoye literaturovedeniye i problema literaturnih vliyaniy) in 1935, Zhirmunsky criticized the Western European comparative literature experts and demonstrated the necessity of a typological approach in this field. This speech became a turning point in the field of comparative literature in the Soviet Union. In 1935, in his speech called "Comparative Literature Science and The Interaction Problem Between Literatures" (Sravnitelnoye literaturovedeniye i problema literaturnih vliyaniy), Zhirmunsky criticized the experts of comparative literature science and revealed the necessity of typological approach in this field. His speech was a turning point in comparative literature science. In his speech, he claimed that since the socio-cultural development period of humans was something entire, the historical development of literature must also be addressed as a whole; and further he has noticed that although there may not be direct interaction between literary phenomena that show themselves in the same stages of socio-cultural development, they can still be compared. Zhirmunsky paid special attention to folklore examination theories and methods and studied Turkish heroic epics, using comparative literature methods. "East and West" (Vostok i zapad, 1979) is his very important study in this field. Another Soviet-era scientist, Mikhail Pavlovich Alekseyev (1896-1981) has made significant contributions to comparative literature by founding a

school with his scientist colleagues. Alekseyev, who was an expert of English, French, German, and Spanish literatures and has conducted a lot of studies in this field, is the author of numerous research on the relationships between Russian literature and other world literatures. Alekseyev was the first scientist who had demonstrated that Russian literature not only benefit from Western experiences, but also influenced Western European literatures by using numerous sources. In the Soviet era the comparative literature in Russia had acquired distinctive features, such as examination methods and terminology different from the European tradition. In recent years, with the rapid technological developments and globalization, the interaction between the cultures and increasing literary interactions is making this discipline even more important. In many universities in Russia, students of philology faculties are educated in this field. Academicians are making research very actively. In recent years, it has been observed that comparative literature in Russia has experienced some changes. Hence the alienation from old rigid research rules is being observed. As time goes by, the literature science is increasingly entering in closer relationships with disciplines such as ethnology, linguistics, philosophy, and political science, and new methods and new concepts are being required. Therefore, the new generation young scientists are working on a new terminology enriched with universal concepts fitting the current era and by developing new theories and research methods they work to make comparative literature science in Russia corresponding to the globalizing world.

Giriş

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi, diğer adıyla komparatistik edebiyat tarihi: edebiyat teorisi ve edebiyat eleştirisiyle birlikte çağdaş filolojinin en önde gelen dallarındandır. Edebiyat eserlerinin oluşum ve gelişim süreçlerini araştıran; farklı ulusların edebiyatları arasındaki edebi ve kültürel bağları, ilişkileri, farklılıkları ve benzerlikleri ele alan bu bilim dalı Avrupa'da doğmuş olup, Rusya'da XIX. yy.da çalışılmaya başlanmıştır. Rusya'daki karşılaştırmalı edebiyat bilimi Sovyetler döneminde yapılan çalışmalarla Avrupa geleneğinden bir miktar uzaklaşıp, bazı kendine özgü özellikler kazanarak şekillenmiştir. Şimdiye kadar yaklaşık yüz elli yıllık bir gelişim süreci yaşamış olan Rus karşılaştırmalı edebiyat bilimi küreselleşme ve teknolojinin getirdiği, çok hızlı değişen hayat şartları nedeniyle bazı yeni yapılandırılmalara ihtiyaç duysa da dünyada önemli yere sahip köklü bir disiplin olarak kabul görmektedir. Rusya'da karşılaştırmalı edebiyat biliminin ortaya çıkması ve geliştirilip şimdiki noktaya ulaşması dilbilimi

alanında önemli bilim insanlarının çalışmaları ve katkıları sayesinde gerçekleşmiştir.

Rusya’da Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Gelişim Süreci

Rusya’da karşılaştırmalı edebiyat bilimi alanında ilk çalışmaları XIX. yy.da yaşamış olan Rus dilbilimci Fyodor İvanoviç Buslayev (1818-1897) tarafından yapılmıştır. Buslayev, sözlü halk edebiyatı, Orta Çağ edebiyatı, döneminin Rus ve Batı Avrupa edebiyatlarının örneklerini incelerken tarihsel metodun yanında karşılaştırmalı metodu uygulayarak Rus kültürünün gelişim tarihini irdelemiştir. Dilbilimci bu yeni inceleme metodunu kullanarak, farklı kültürler ve edebiyatlar arasındaki etkileşimi araştırmaya yönelmiştir. Buslayev’in bu konudaki çalışmaları Aleksandr Nikolayeviç Veselovskiy’in (1838-1906) araştırmalarının yönünü belirlemiştir.¹

Veselovskiy, hocası olan Buslayev’in de tecrübelerinden yararlanarak Rusya’da karşılaştırmalı edebiyat biliminin ayrı bir bilim olarak temelini atmıştır. 1838 yılında Moskova’da orta gelirli soylu bir ailede dünyaya gelen Veselovskiy, 1854 yılında Moskova Üniversitesinin Edebiyat Fakültesinde eğitimine başlar. Hocaları arasında zamanın önemli dilbilimcileri vardır. Bir bilim insanı olarak yetişmesinde Veselovskiy’e en büyük etkiyi hocası Buslayev’in yapmıştır. Daha çok folklor üzerinde çalışan Buslayev, Veselovskiy’i eski Rus edebiyatı incelemelerine yönlendirir ve o dönemde Batı Avrupa ve Rusya’da ortaya atılan dilbilim alanındaki yeni teorilerle tanıştırmıştır. Veselovskiy, Buslayev’in kullandığı metotları da benimseyip geliştirmiştir.² 1872 yılında Peterburg Üniversitesinde profesör olarak görev almıştır.³

Yaptığı çalışmalarla Rusya’daki karşılaştırmalı edebiyat bilimi alanında yeni bir çığır açan Veselovskiy, Rusya’da edebi eserlerin ve edebi akımların oluşumunu ve gelişme süreçlerini inceleyen filolojinin bir dalı olan ‘tarihsel poetika’nın (istoričeskaya poetika) kurucusudur.⁴

¹ Nadejda Fyodorovna Zlobina, “Buslayev- uçitel A.N. Veselovskogo”, Filologičeskiye nauki, 1, 2008, s. 69-73., Web: <https://cyberleninka.ru/article/n/f-i-buslaev-uchitel-a-n-veselovskogo/viewer>, Erişim: 24.05.2024.

² Viktor Maksimoviç Jirmunskiy, Sravnitelnoye literaturovedeniye. Vostok i zapad, Nauka, Leningradskoye otdeleniye, Leningrad 1979, s. 85-86.

³ Jirmunskiy, a.g.e., s. 89.

⁴ Venera Rudaevna Amineva, Teoretieskiye osnovi sravnitenogo i sopostavitelnogo literaturovedeniya, Kazanskiy universitet, Kazan 2014, s. 11.

Veselovskiy folklorik ve edebi eserleri geliştirdiği 'karşılaştırmalı tarihsel metoduyla' (sravnitelno-istoričeskiy metod) incelemeye başlar. Karşılaştırmalı tarihsel metod, farklı olguların inceleme ve açıklama ve bu olguların arasında tespit edilen bazı benzerliklere dayanarak onların genetik açıdan akrabalıkları ve hatta ortak oluşumlarını ortaya koyar. Bu yöntemin özelliğidir araştırmanın başlangıç noktası olarak farklı olgularda çok eski zamanlara ait ortak elementlerin bulunup karşılaştırılmasıdır.⁵ Bu yöntem hem edebiyatların etkileşimini hem de toplumların sosyokültürel gelişimleri içinde edebiyat gelişiminin de gerçekleştiği belli yasaları tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu yöntemi adlandırmak için Veselovskiy 'karşılaştırmalı tarihsel poetik' (sravnitelno-istoričeskaya poetika) ve 'karşılaştırmalı tarihsel edebiyat bilimi' (sravnitelno-istoričeskoye literaturovedeniye) terimlerini kullanmayı teklif etmiştir.⁶ Veselovskiy'den sonra Rusya'da karşılaştırmalı edebiyat bilimi alanındaki çalışmalar bu yöntemi kullanarak yürütülmeye başlanmıştır. Veselovskiy bu alanda çok sayıda akademik çalışma yapmıştır. Ama özellikle yoğun bir şekilde şiir sanatı üzerine çalışmış, sanat tarihi ve epik edebiyattan şiirle dramının doğduğu dönemle ilgilenmiştir. Edebiyatı günlük konuşmadan ayıran dilsel özellikler üzerinde durmuş ve edebiyatın düz yazıyla nazım olarak ikiye ayrılmasına nelerin yol açtığını anlamaya çalışmıştır. Edebi eserlerin motiflerini ve konularını ele alarak edebiyatların birbirleriyle etkileştiği tarihsel süreci irdelemiştir.⁷ Veselovskiy Rusya'da edebi eserlerin karşılaştırmalı edebiyat bilimi yönünden inceleme prensiplerinin temelini ilk olarak "Suleyman⁸ ile Kitovras⁹ Hakkında Slav Destanları ve

⁵Amineva, a.g.e., s. 7.

⁶ Karina Nazirovna Galay, "O diskussii vokrug komparativistiki", Teoriya i praktika obščestvennogo razvitiya, sy. 1 (2011), s. 313, Web: <https://sciup.org/o-diskussii-vokrug-komparativistiki-14933492>, Erişim: 10.05.2024.

⁷ Sun Tsaven, "Razvitiye russkogo sravnitelnogoliteraturovedeniya: idei A.N. Veselovskogo i V.M. Jirmunskogo", Neofilologiya, c. V/ sy.18 (2019), s. 165-166, Web: [file:///Users/ladaaksut/Downloads/razvitie-russkogo-sravnitelnogoliteraturovedeniya-idei-a-n-veselovskogo-i-v-m-zhirmunskogo%20\(1\).pdf](file:///Users/ladaaksut/Downloads/razvitie-russkogo-sravnitelnogoliteraturovedeniya-idei-a-n-veselovskogo-i-v-m-zhirmunskogo%20(1).pdf), 20.05.2024.

⁸ Öyküsü Eski Ahit'te anlatılan gücü ve bilgeliği sayesinde çok sayıda efsaneye konu olan İsrail hükümdarı. Bkz: Natalya Anatolyevna Malışeva, Solomon-veliçayşiy mudrets vseh vremyon, Web: <https://rossasia.sibro.ru/voshod/article/53094>, Erişim: 23.05.2024.

⁹ Eski Rus apokriflerde geçen mitolojik yaratık. Bkz: Yakov Solomonoviç Lurye, "Apokrifi o Solomone", Web: <http://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=3698>, Erişim: 23.05.2024.

Morolf¹⁰ ile Merlin'in¹¹ Batı Efsaneleri" (Slavyanskiye skazaniya o Solomone i Kitovrase i zapadniye legendı o Morolfe i Merline, 1872) adlı doktora teziyle atmıştır. Veselovskiy İtalyan Rönesansı, Rus Romantizmi, halk bilimi, Orta Çağ edebiyatı ve poetika üzerine de çalışmalar yapmıştır.¹²

Sovyetler döneminde ise Veselovskiy'in getirdiği edebi eser inceleme yöntemini Viktor Maksimoviç Jirmunskiy (1891-1971) uygulayıp geliştirmiştir. 1891 yılında Peterburg'da doğan Jirmunskiy, dil ve edebiyat bilimleri alanlarında önemli çalışmalar yapmıştır. Jirmunskiy, Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi tarafından profesör, ayrıca Oxford ve başka birkaç yabancı üniversite tarafından doktor unvanına layık görülmüş önemli bir Sovyet dönemi bilim insanıdır.¹³

Sovyet edebiyat biliminin inceleme metotlarının temel prensiplerini oluşturan Jirmunskiy, çalışmalarında bütün dünyada o zamana kadar bu alanda edinilmiş tecrübelerden yararlanmış. 1924 yılında ayrı bir kitap halinde yayımlanan ve Rus edebiyat bilimi için önemli çalışma haline gelen "Byron ve Puşkin" (Bayron i Puşkin,1924) adlı doktora tezinde Jirmunskiy bu yeni metot arayışına büyük yer vermiştir.¹⁴ Veselovskiy'in temelini oluşturduğu ve kendi geliştirdiği karşılaştırmalı tarihsel metoda dayanarak "Rus edebiyatında Goethe" (Göte v russkoy literature, 1937) adlı çalışmasını ve "Puşkin ve Batı Edebiyatları" (Puşkin i zapadniye literaturı, 1937) makalesini yazmıştır.¹⁵

1935 yılında Jirmunskiy Marksizm'i kabul edip "Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Edebiyatlararası Etkileşim Sorunu" (Srvnitelnoye

¹⁰ Suleyman hakkındaki Batı efsanelerinde önemli rolü olan mitolojik bir yaratık. Bkz: Yakov Solomonoviç Lurye. "Apokrifi o Solomone", Web:<http://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=3698>, Erişim: 23.05.2024.

¹¹ Kral Arthur efsanesinde yer alan büyücüdür. Bkz: "Merin", Entsikopediya Krugosvet, Web: https://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/MERLIN.html, Erişim: 23.05.2024.

¹² Jirmunskiy, a.g.e., s. 89- 91.

¹³ Larisa Erikovna Naydiç, "Nauçnoye naslediye akademika V.M. Jirmunskogo. Novıye publikatsii i proyektı", s. 110-111, <https://cyberleninka.ru/article/n/nauchnoe-nasledie-akademika-v-m-zhirmunskogo-novye-publikatsii-i-proekty/viewer>, Erişim: 10.05.2024.

¹⁴ Jirmunskiy, a.g.e., s. 8.

¹⁵ Jirmunskiy, a.g.e., s. 8.

literaturovedeniye i problema literaturnih vliyaniy) adlı bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Batı Avrupa'nın karşılaştırmalı edebiyat bilimi uzmanlarını eleştirip, bu alanda tipolojik yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu konuşması Sovyetlerde karşılaştırmalı edebiyat bilimi alanında bir dönüm noktası olmuştur. Konuşmada Jirmunskiy, insanlığın sosyokültürel gelişim süreci bir bütün olduğu için tarih içinde edebiyat gelişim sürecinin de bir bütün olarak ele alınması gerektiğini savunarak yeni bir ana fikir ortaya koymuştur. Buna bağlı olarak Jirmunskiy'e göre sosyokültürel gelişim sürecinin aynı aşamalarında varlığını gösteren edebi olgular arasında direkt etkileşim olmasa da karşılaştırma yapmak mümkündür. Karşılaştırmalı edebiyat ise, toplumsal gelişimin belli aşamalarında edebiyat olaylarının hangi kurala göre ortaya çıktıklarının tespitini görev edinmiştir.¹⁶

Jirmunskiy, bir eseri incelerken onun psikolojik yönünün önemini de vurgulamıştır. Edebiyat bilimciye göre Romantizm sadece tarihsel poetika yönünden araştırılmamalıdır, çünkü romantizm sadece edebiyat olayı olmaktan çıkıp yeniliğini yoğun duygularda göstermiştir.¹⁷

Jirmunskiy, Türk kahramanlık destanlarına ilgi duyarak, üzerinde karşılaştırmalı edebiyat metotlarını kullanmış ve incelemeler yapmıştır. Bu konuda "Doğu ve Batı" (Vostok i zapad, 1979) çok önemli bir çalışmasıdır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, Jirmunskiy folklor inceleme teorisi ve metotları üzerinde özellikle durmuştur. Sovyet karşılaştırmalı edebiyat biliminin gelişmesinde Jirmunskiy'in adlı "Edebi Eserlerin Karşılaştırmalı Tarihsel Açından İnceleme Sorunları" (Problemy sravnitelno-istoričeskogo izučeniya literatur, 1960) çalışması önem taşımaktadır.¹⁸

Rusya'da XX. yy.ın 70'li yıllarında edebiyat eserlerini karşılaştırma üzerinde çalışan diğer bilim insanları da Nikolay İosifoviç Konrad (1891–1970), İrina Grigoryevna Neupokoyeva (1917–1977), Mihail Borisoviç Hrapçenko (1904–1986), Nikolay İvanoviç Kravtsov'dur (1906–1980).¹⁹

¹⁶ Jirmunskiy, a.g.e., s. 7.

¹⁷ Jirmunskiy, Literaturnaya entsiklopediya, Web:http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_literature/1858/%D0%96%D0%B8%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9, Erişim: 22.10.2023.

¹⁸ Jirmunskiy, a.g.e., s. 9.

¹⁹ Galay, a.g.m., s. 313.

Mihail Pavloviç Alekseyev (1896-1981) karşılaştırmalı edebiyat bilimi için yanında çalışan bilim insanlarıyla birlikte önemli bir katkıda bulunmuştur. Bu alanda çok eser vermiş bir edebiyat bilimcisi ve İngiliz, Fransız, Alman, İspanyol edebiyatlarının uzmanı Alekseyev Rus edebiyatının diğer dünya edebiyatlarıyla ilişkileri üzerine çok sayıda çalışmanın yazarıdır. Alekseyev köklü aydın bir ailede dünyaya gelmiştir. Alekseyev, 1933 yılından itibaren dönem dönem Rusya’nın birçok üniversitesinde profesör olarak görev yapmıştır. Çabalarıyla Leningrad Üniversitesi’nin Filoloji Fakültesi’nin bünyesinde Slav, İspanyol, İtalyan ve İskandinav Dili bölümleri açılmıştır.²⁰ Alekseyev Oxford, Paris, Budapeşte ve birçok başka önde gelen yabancı üniversitenin onur üyesidir.²¹ Sovyet filolojisinin gelişmesine katkılarından dolayı “Lenin” ve “Kızıl Sancak” nişanlarıyla ödüllendirilmiştir. Alekseyev, Erken Çağ İngiliz Edebiyatı konusunda en iyi Rus uzmanlarından biridir ve bunun hakkında kapsamlı filolojik araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalara dayanarak “IX. yy.- XII yy. İngiliz – Rus Edebi İlişkilerinin Tarihi Üzerine Denemeler” (Oçerki iz istorii anglo-russkih iteraturnih otnoşeniy IX -XII vv., 1937) adlı doktora tezini yazmıştır.²²

Alekseyev edebiyat bilimcisi olarak daha çok Rus-İngiliz, Rus-Fransız ve Rus-İspanyol edebi bağlantıları üzerinde yoğunlaşmıştır. Alekseyev, İspanya ile Rusya’nın tarihi gelişim süreci içinde birbirlerinden uzak olmaları nedeniyle Rusya’da daha önce kimsenin araştırmak için verimli bir konu olarak görmediği Rus-İspanyol edebiyat etkileşimini incelemiştir. 1964 yılında “XVI. yy.- XIX. yy. İspanyol-Rus Edebi İlişkilerinin Tarihi Üzerine Denemeler”ini (Oçerki istorii ispano-russkih literaturnih otnoşeniy XVI- XIX vv.) yazmıştır. Sadece Rus edebiyatının Batı tecrübelerinden yararlanmakla kalmadığını hatta Batı Avrupa edebiyatını etkilediğini çok sayıda kaynak kullanarak ilk ispatlayan Alekseyev olmuştur. Alekseyev edebi olayların belli bir ulusun edebiyatıyla sınırlanarak değil bütün dünyanın edebiyat gelişim sürecinde gerçekleştiklerini çalışmalarında vurgulamıştır. Avrupa kültürünün

²⁰ Yuriy Davidoviç Levin, “Kratkiy oçerk nauçnoy, pedagogičeskoj i obşestvennoy deyatelnosti”, Mihail Pavloviç Alekseyev, İzdatelstvo “Nauka”, Moskva 1972, s. 15-16.

²¹ Levin, a.g.e., s. 28.

²² Levin, a.g.e., s. 15-16.

gelişim süreci içinde Alekseyev daha önce kimsenin değinmediği birçok ortak nokta tespit etmiştir. Bu durum çalışmalarının önemini arttırmıştır.²³

W. Shakespeare sanatının uzmanı olan Alekseyev, bu konuda Rus bilimi için önemli çalışmalar bırakmıştır. Çalışmalarının çoğunu Romantizm dönemi üzerine yapan Alekseyev, karşılaştırmalı tarihsel araştırma yaparak Shakespeare’in Rusya ve Rus halkı konusundaki düşüncelerini ele almıştır. “Puşkin: Karşılaştırmalı-Tarihsel İncelemeler” (Puşkin: Sravnitelno-istoričeskiye issledovaniya, 1972) kitabında yer alan “Puşkin ve Shakespeare” (Puşkin i Şekspir) adlı bölümde Alekseyev Shakespeare’in Puşkin’in sanatındaki etkilerini ortaya çıkarmıştır. 1965 yılında Alekseyev’in editörlüğünü yaptığı kolektif bir monografi olan “Shakespeare ve Rus Kültürü” (Şekspir i russkaya kultura) yayımlanmıştır. Zaman içinde bu çalışmalarıyla uluslararası önem kazanan Alekseyev’in makalelerinden bazıları yabancı dillere çevrilmiştir.²⁴

Yukarıda sözü geçen bilim insanlarının çalışmaları sonucunda, Rusya’da oluşan ve gelişen karşılaştırmalı edebiyat biliminin önemi gittikçe artmaktadır. Günümüzde edebiyat bilimde ve onun bir alt dalı olan karşılaştırmalı edebiyat bilimde eski katı inceleme kurallarından uzaklaşıldığı gözlemlenmektedir. Gün geçtikçe edebiyat bilimi etnoloji, dilbilim, felsefe, siyaset bilimi gibi disiplinlerle daha sıkı ilişkiler içine girmekte ve yeni metotlarla yeni kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır. Karşılaştırmalı tarihsel metot Rusya’da genelde eski kuşak bilim insanları tarafından tercih edilmektedir. Yeni nesil genç bilim insanları ise evrensel kavramlarla zenginleştirilmiş, yaşadığımız döneme uygun yeni bir terminoloji üzerinde çalışmakta ve yeni araştırma metotları geliştirmektedirler. Bu metotlar tipolojik yaklaşımdan yola çıkarak üretilmekte ve farklı uluslara veya bölgelere ait edebiyatlarda onları birbirine yaklaştıran tipolojik kategoriler geliştirilmeye devam edilmektedir. Tipolojik kategoriler karşılaştırmalı edebiyat bilimi için özel anlam taşımaktadır çünkü eserlerin sınıflandırılması için imkân sağlar ki bu hem yaratılış sürecinin hem de yazarın sanatının incelenebilmesi için

²³ Levin, a.g.e., s. 20- 22.

²⁴ Vladimir Andreyeviç Lukov, Natalya Vladimirovna Zaharova, “Alekseyev Mihail Pavloviç”, Web: <http://world-shake.ru/ru/Encyclopaedia/3632.html>, Erişim: 23.10.2023.

gereklidir. 1980-90'lı yıllardan itibaren edebi gelişim süreci aşamalara ayrılarak incelenmektedir.²⁵

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi farklı edebi eserlerin yanı sıra edebi akımların, okulların ve türlerin karşılaştırmasını yapmaktadır. Günümüzde araştırmacılar artık edebiyat alanının dışına çıkarak disiplinler arası incelemelere yönelmişlerdir. Bu tür araştırmalarda edebiyat, diğer beşerî bilimler veya müzik, resim, heykel gibi sanat dallarıyla karşılaştırılmaktadır. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin araştırma yaptığı alanlar genişlemeye devam etmektedir. Örneğin bir toplumun diğer toplumları nasıl algıladığını araştıran imgebilim, karşılaştırmalı edebiyat biliminin genç yan dallarından biridir.²⁶

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin Rusçada birkaç eşanlamı vardır: Karşılaştırmalı edebiyat bilimi (sravnitelnoye literaturovedeniye), edebiyatın karşılaştırmalı tarihsel incelemesi (sravnitelno-istoričeskoye izuçeniye literatur) ve edebiyat komparatistiği (literaturovedçeskaya komparativistika).²⁷

Rusya'da terminoloji konusunda Türkiye'den farklılıklar vardır. Edebiyat komparatistiği genel bir disiplin olarak kabul edilirken edebiyatlar arasındaki bağları, değişimleri, ortak ve farklı yönleri, edebiyatlar arasındaki etkileşimleri, dilsel farklılıklara bağlı olmayan edebiyat gelişmelerinin özelliklerini araştırır, farklı ulusal edebiyatlar arasında veya bir edebiyatın içinde karşılaştırmalar yapar, edebiyat fenomenlerini resim ve müzik gibi sanatın diğer dallarındaki fenomenler ile mukayese eder. Bu konuda araştırmalar karşılaştırmalı-mukayeseli metotlara dayanmaktadır. Edebiyat komparatistiği, birbiriyle ilişkili olan iki bölüme ayrılır: Karşılaştırmalı edebiyat bilimi (sravnitelnoye literaturovedeniye) ve mukayeseli edebiyat bilimi (sopostavitelnoye literaturovedeniye). Karşılaştırmalı edebiyat bilimi (sravnitelnoye literaturovedeniye) farklı ulusların edebiyatlarını hem bir arada hem ayrı olarak, edebiyatta karşılıklı

²⁵ Asiya Yanovna Esalnek, "Tipologičeskiye kategorii i literaturnuy protsess", Programmu osnovnih leksionnih kursov po spetsializatsii "Sravnitelnoye literaturovedeniye", İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, Moskva 2001, s. 13-16.

²⁶ Sun Tsaven, s. 163.

²⁷ Liliya Valentinovna Çernets, "Teoritičeskoye vvedeniye v sravnitelnoye izuçeniye literatur", Programmu osnovnih leksionnih kursov po spetsializatsii "Sravnitelnoye literaturovedeniye", İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, Moskva, 2001, s. 5-13.

bağlantılar ve etkileşimler ile ulusal edebiyatların dünya edebiyatıyla etkileşimlerini inceler. Rusya'da komparatistiğin bu bölümü genelde Batı Avrupa edebiyatının içinde Rus edebiyatını inceler. Bu edebiyatların arasındaki etkileşimin artması özellikle XIX. yy.dan XX. yy.a geçerken görülür. Gustave Flaubert ile İvan Turgenev arasındaki etkileşim, Emile Zola'nın Rus naturalistlere Maksim Gorkiy'in sanatının ise Bernard Shaw ve Jack London'un sanatlarına olan etkisi bu duruma örnek gösterilebilir. Komparatistiğin bu bölümü tarihsel ve kültürel açıdan birbirine yakın edebiyatlar için uygulanır ve benzer öğeleri inceler.²⁸

Mukayeseli edebiyat bilimi (sopostavitelnoye literaturovedeniye), Rus bilim insanları tarafından ortaya atılmış ve XX. yy.ın sonlarında geliştirilmiştir. Bu dal, tipolojik karşılaştırma metoduna dayanarak aralarında direkt iletişim bulunmayan ve özünde farklı olan edebiyatları inceler. Son yıllarda sanatçı, konu, kahraman gibi çeşitli düzeylerde edebiyat eserleri ele alan birçok çalışma yapılmıştır. Örnek olarak A. Kuprin'in ve R. Kipling'in eserlerinde güçlü kişilik anlayışı, M. Şolohov ve E. Hemingway'in eserlerinde iç savaş koşullarında insan, Yu. Trifonov ve J. Updike'in eserleri üzerinden Rus ve Amerikan gerçekçi edebiyatlarında ahlaki değerlerini kaybeden insanın yozlaşma teması ya da Rusya ve Doğu edebiyatları arasındaki benzerlikler verilebilir. Benzerliklerin tespit edilmesi bu araştırmaların çıkış noktası değil sonucudur.²⁹

Son yıllarda karşılaştırmalı edebiyat bilimi, filolojinin en önemli ve en çok ilgi duyulan dallarından biri haline gelmiştir. Birçok bilim insanı bu konuda araştırma yapmaktadır. Rusya'da da bu alanda çeşitli üniversitelerde konferans ve seminerler düzenlenmektedir. Üniversitelerin çıkardıkları dergilerde karşılaştırmalı edebiyat konuları üzerine çok sayıda makaleler yayınlanmaktadır. Bazı üniversitelerde filoloji fakültelerinin bünyesinde karşılaştırmalı edebiyat bilimi uzmanlık alanı olarak okutulmaktadır. Rusya'da Moskova Devlet Üniversitesi (MGU), M. Gorkiy Dünya Edebiyatları Üniversitesi (İMLİ), Kazan Üniversitesi (KFU) gibi köklü üniversiteler başta olmak üzere çok sayıda üniversitede karşılaştırmalı edebiyat alanında aktif bir şekilde çalışmalar yürütülmektedir.

Günümüz edebiyat bilimcileri, Sovyet döneminde oluşturulan terminolojiyi yenileyip yeni terminoloji, teori ve araştırma metotları

²⁸ Galay, a.g.m., s. 314-315.

²⁹ Galay, a.g.m., s. 315.

üretme üzerine eğilerek Rusya'daki karşılaştırmalı edebiyat bilimini küreselleşen dünya için uygun hale getirme konusunda çalışmalar yapmaktadırlar.³⁰

Sonuç

Farklı ulusların edebiyatları arasındaki doğrudan ve dolaylı bağları inceleyen karşılaştırmalı edebiyat bilimi, kültürler arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri tespit ederek insanlık tarihi boyunca gerçekleşen etkileşimleri araştırmaktadır. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi, sadece kültürler arası etkileşimin bir kanıtı olmakla kalmamakta, aynı zamanda tüm insanlığın ortak belleğini oluşturmak için de önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu disiplin, Rusya'da XIX. yy. da ortaya çıkmış ve o günden bu yana kendine özgü bazı özellikler geliştirmiştir.

Başta Veselovskiy olmak üzere, Jirmunskiy ve Alekseyev gibi önemli dilbilimcilerin çabalarıyla Rusya'da ortaya çıkan karşılaştırmalı edebiyat bilimi günümüze kadar önemli ilerlemeler kaydetmiş ve filolojinin en popüler bilim dallarından biri haline gelmiştir. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi son yıllarda bu alanda çalışan birçok bilim insanının adını duyulmasına neden olmuştur. Bu kişiler tarafından yapılan araştırmalar, edebiyatın sınırlarını aşarak farklı disiplinler arasında incelemelere odaklanmaktadır. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin kapsadığı alanlar sürekli genişlemekte ve çeşitlenmektedir. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin yeni dallarından biri olan imgebilim, bu çalışmaların sonucu olarak görülebilir.

Günümüz koşullarında globalleşmeyle birlikte kültürler ve dinler arasındaki sınırlar silikleştiği için artık yeni teori ve metotlar güncel bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda karşılaştırmalı edebiyat biliminin Rusya'da kazandığı bir başka yön ise bu alanda özellikle terminoloji sorunu üzerinde durulması ve Sovyet döneminde üretilerek kullanılmış olan terminolojinin yenilenmesine ilişkin çalışmalar yapılmasıdır. Dolayısıyla günümüz Rusya'sında karşılaştırmalı edebiyat bilimi alanında gerek yeni dallar gerek metot ve gerekse terminoloji bakımından bir yenilenme sürecinin yaşandığı ileri sürülebilir.

Kaynakça

AMİNEVA, V.R., Teoretieskiye osnovı sravnitenogo i sopostavitelnogo literaturovedeniya, Kazanskiy üniversitet, Kazan 2014.

³⁰ Galay, a.g.m., s. 314.

- ÇERNETS, Liliya Valentinovna, "Teoritiçeskoye vvedeniye v sravnitelnoye izučeniye literatur, Programmi osnovnih lektsionnih kursov po spetsializatsii "Srnvritelnoye literaturovedeniye", İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, 2001, s. 5-13.
- ESALNEK, Asiya Yanovna, "Tipologičeskiye kategorii i literaturniy protsess, Programmi osnovnih lektsionnih kursov po spetsializatsii "Srnvritelnoye literaturovedeniye", İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, 2001, s. 13-16.
- GALAY, Karina Nazirovna, "O diskussii vokrug komparativistiki", Teoriya i praktika obščestvennogo razvitiya, sy. 1 (2011), ss. 313- 315, Web: <https://sciup.org/o-diskussii-vokrug-komparativistiki-14933492>, Erişim: 10.05.2024.
- JİRMUNSKİY, Viktor Maksimoviç, Sravnitelnoye literaturovedeniye. Vostok i zapad, Leningrad, Nauka, Leningradskoye otdeleniye, 1979.
- "Jirmunskiy", Literaturnaya entsiklopediya, Web:http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_literature/1858/%D0%96%D0%B8%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9, Erişim: 22.10.2023.
- LEVİN, Yuriy Davidoviç, "Kratkiy oçerk nauçnoy, pedagogičeskoy i obščestvennoy deyatelnosti", Mihail Pavloviç Alekseyev, İzdatelstvo "Nauka", Moskva 1972, ss. 10-29.
- LUKOV, Vladimir Andreyeviç, ZAHAROVA, Natalya Vladimirovna, "Alekseyev Mihail Pavloviç", Web: <http://world-shake.ru/ru/Encyclopaedia/3632.html>, Erişim: 23.10.2023.
- LURYE, Yakov Solomonoviç, "Apkrifi o Solomone", Web: <http://pushkinskiydom.ru/Default.aspx?tabid=3698>, Erişim: 23.05.2024
- MALIŞEVA, Natalya Anatolyevna, "Solomon- veličayşiy mudrets vseh vremyon", Web: <https://rossasia.sibro.ru/voshod/article/53094>, Erişim: 23.05.2024.
- "Merin", Entsikopediya Krugosvet, Web: https://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/MERLIN.html, Erişim: 23.05.2024.
- NAYDIÇ, Larisa Erikovna, "Nauçnoye naslediye akademika V.M. Jirmunskogo. Novıye publikatsii i proyektı", ss. 110-116, <https://cyberleninka.ru/article/n/nauchnoe-nasledie-akademika-v-m-zhirmunskogo-novye-publikatsii-i-proekty/viewer>, Erişim: 10.05.2024
- TSYAVEN, Sun, "Razvitiye russkogo sravnitelnogoliteraturovedeniya: idei A.N. Veselovskogo i V.M. Jirmunskogo", Neofilologiya, c. VI/ sy.18 (2019), s. 162-169, Web: file:///Users/ladaaksut/Downloads/razvitie-russkogo-sravnitelno-go-literaturovedeniya-idei-a-n-veselovskogo-i-v-m-zhirmunskogo%20(1).pdf, 20.05.2024.
- ZLOBİNA, Nadejda Fyodorovna, "F.İ. Buslayev- uçitel A.N. Veselovskogo.", Filologičeskiye nauki, sy.1, 2008, s. 69-73., Web:<https://cyberleninka.ru/article/n/f-i-buslaev-uchitel-a-n-veselovskogo/viewer>, Erişim: 24.05.2024.